

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10;
ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis
Lib. 0.50 pro unoquoque centimetro quadrato

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA	IN ANGLIA	IN CIVITATIBUS FOEDERATIS	IN GERMANIA	IN CANADA
Apud GERETHNER ET WOLF	Apud "KRONIKA RODZINNA",	AMERICA SEPTENTR.	Apud FRIDERICUM PUSTET	Apud LIBRAIRIE GRANGE FRÈRES
	Apud BURNS AND OATES	Apud FRIDERICUM PUSTET	S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	
VARSAVIAE POLONORUM	VARSAVIAE POLONORUM	S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.		
Rakowsk e Przedmiescio, 15.	Krakowskie Przedmiescio, 6	NEW YORK	CINCINNATI	MONTREAL
	LONDON W.	52, Barclay Street.	436, Main Street.	1000, Rue Notre-Dame.
	28, Orchard Street.		RATISBONAE in BAVARIA	

RERUM INDEX

Leo PP. XIII.

Leonis PP. XIII praecipua vitae facta.

Leonis PP. XIII fasti in ratione civili.

Leonis PP. XIII flores poetici.

Palatium Vaticanum et Pontificis cubicula.

Leonis PP. XIII Apostolicae litterae.

**Leonis PP. XIII ultima allocutio habita in Consistorio die
XXII mens. Iunii an. MDCCCXIII.**

Summorum Pontificum exsequiae.

In tertia operculi pagina:

Leonis PP. XIII postremi dies.

ROMAE

EX OFFICINA PACIS, PH. CUGGANI

35, Via della Pace

MDCCCXIII

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS
COMM. VOX URBIS IN AN. MDCCCCIII

Pretium subnotationis est in Italia Libell. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 1/2; Coron. 15 *recto tramite mittendum ad*

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM
COMMENTARII "VOX URBIS", POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM,
ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA.

Qui pretium uti supra miserit infra Ianuarium mensem anni MDCCCCIII, praeter Commentarii numeros omnes qui edentur ipso anno MDCCCCIII, accipiet *ad libitum*

a) Librum (vulgo «album») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, atque Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; *sive*

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (Tabulam aere cusam metr. 1,10 x 0,24); *sive*

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

QUI NOVOS DABIT SOCIOS

eliget insuper:

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de Ecclesiasticis rebus quolibet e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5; extra Italiam ubique ad Libell. 7,50; Marck 6; Sch. 6; Doll. 1 1/2; Rubl. 3; Flor. 3 1/2; Coron. 7 1/2. Ipse electos libros describat atque Commentarii administratori significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Reipublicae debito; *sive*

b) E picturis Urbis grandes duas, photographice redditas, prouti voluerit ac significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis;

c) Sin potius cupierit, dimidium subnotationis pretium ei remittetur qua pecunia dimiserit.

Hac ultima conditione (c) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi gratis Commentario fruuntur; sin, possint amico favere, Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina exspectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim iam Commentario dederunt.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:

In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 1/2.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:

ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE — Via Alessandrina, 87.

LEO PP. XIII

Post longas timoris ac spei vicissitudines, morbum vincens acerrime ipsi insidiantem, at in ipsa victoria fessis viribus deficiens, LEO PP. XIII die XX mens. Iulii an. MDCCCIII, hora IV post meridiem extremum vitae spiritum edidit.

De Leone XIII Pontifice vita functo scripturis illa Ciceronis facile redeunt in mentem, non vitam hanc dicendam esse, quae spiritu et corpore contineatur; illam veram esse vitam quae vigeat memoria saeculorum omnium, quam posteritas alat, quam ipsa aeternitas semper intueatur.

Nec equidem iniuria; ita enim ipsum vitam longissimam vixisse historia tradet, ut non solum parem suae se fecerit aetati, sed aetatem ipsam sibi audientem dicto reddiderit, ad gerendum sibi morem coegerit, stigmate suo, quasi immortalis quodam sigillo, signaverit.

Saeculo XIX labente, duplici catholici orbis necessitate premebatur; altera ut plebes, ut populus novis Ecclesiae vinculis necteretur, et, quem popularem dicunt, ordo gentium catholico ingenio comes adderetur; altera ut latioribus, uberioribus colerentur doctrinis mens catholici sacerdotii, mens optimorum fidelium, ut ea disciplina imbuerentur, qua et illud et ii potentiore intellectu, robustiore philosophia in Martem descenderent, eosque refellerent et profligarent, qui inde bellum inesse ac discidium inter Fidem ac Scientiam dictabant, hinc asserebant futurorum temporum religionem fore, quae omnem religionem negaret. Quae duo igitur in civitatibus omnibus, XIX saeculo, plurimum poterant, Scientia et « Democratia », utraque in Deum et humanum genus coniuratas intulere manus, alterum ut e caelo, ex aris, mentes hominum erueret; alterum ut, sublato ordine societatis, sublata notione legis, sublata familia humanum genus ad conditionem reduceret grunnientium et mutuis inter se vulneribus saevientium bestiarum. Victoribus voluptates, divitiae; servitus victis, et exter-

minia. Utrique brevi excidium. Proinde magnis celebrata laudibus fuit illa scientia atque ipsa democratica fides, et ad velamen malitiae habuere praecones morum humanitatem, cultum et humanae intelligentiae perfectionem.

Haec ceterum divitias, voluptates, opes, libertatem inter singulos aequali pondere, numero et mensura distribuebat viritum; illa odium « antitheologicum » ubique effundebat; omne enim punctum illa institutio societatis referret, quae Numen, quodvis illud foret, expelleret, quae auctoritatem omnem rescinderet et aeternum fugaret. Subdola tamen repebat pestis, omniaque tacito veneno inficiebat; quod si quis, altiora perspicere, indicaret

... animos sub vulpe latentes,

facientem exigua Minerva opprimebat irrisio, valido Marte praeliantem coniuratio obruebat maligno silentio. Interea desideriis hominum meliora et commodiora sibi cupientium ii utebantur, qui ea captare cupiebant, mox usuri in peius viribus et furoribus multitudinis concitatae; quotquot autem contra suadebant, facile indicabantur quasi studentes tyrannidi, quasi superstitionum adsertores, quasi publici boni et humani generis hostes. Quapropter complures, potiusquam errores et fraudes in patulum et coram deducerent, potiusquam vera a falsis scernerent, potiusquam spiritum a forma, substantiale ab adiunctis dividerent, vel pusillanimes, vel incauti, vel ambitioni servientes suae, aut aliquid mali admittebant ut laudarentur, aut in Scientia videbant Fidei hostem, aut in Democratia auctoritatis cuiusvis excidium, aut in utraque insidias paratas.

Ab utraque igitur abhorrebant, et refugiebant *cane peius et angue*; abyssus inter Fidem ac Scientiam, inter Ecclesiam et Populum magis magisque hiabat in dies, evangelii praeconum vox tenuis, infirma, vix audiebatur, et quasi extranei fratribus facti, alieno loqui sermone, non patrio, nuncii veritatis aeternae

videbantur.

At qui vult intelligi, quae communia sint auditoribus, ea loquatur necesse est. Quomodo igitur sitiienti scientiam, fontes huius recludas, qui venenum in illis timeas, qui flumina credas plena crocodilis, vorticibus lacus, ad quae vel accedere nefas sit? Si contendam ad iustitiam, et ad aequa rei publicae iura, ita ut populus aequis obtemperet legibus, non arbitrio et iniuriae potentiorum, quomodo mihi praesto eris,

Sociis et lectoribus Commentarii nostri vehementer commendamus instrumentum, quod, rei proprietate sibi vindicata, confecit

SOCIETAS LATIALIS EDITRIX

(ROMAE, Corso Umberto I, 219),

cui machinae nomen est:

SCRIPTOR AUTOMATICUS

(ITALICE "COPISTA AUTOMATICO,,);

quippe inter horas tres quodvis scriptum, qualibet in charta, millies reddat: epistolas, litteras eodem exemplo ad plures dimittendas, consultationes, edicta, invitationes, nuncia, acceptorum et datorum rationes, libellos, lineas vel figuras descriptas, exemplaria, formas, musicen, et alia.

Societas ipsa fidem praestat Scriptorem hunc *Automaticum* tribus horis ex uno chirographo mille et ultra exempla exhibere, eaque omnia pariter nitida atque perfecta: — quinque temporis momenta satis esse ad eius usum discendum; — chirographumque celeriter scribendo, non secus ac communi quovis calamo, parari.

Instrumentum, utili spatio disponens cent. 23 X 34 novum et ex omni parte perfectum venit libell. 45; atramenti ampulla (per aliquot menses sufficiens) libell. 4; folia singula ad chirographum scribendum libell. 0,15.

Pretium solvi potest cum traditur merx; portatio vero fit ad impendium iubentis.

Una cum *Automatico Scriptore* paucae eaeque simplices institutiones ad rite ipso utendum necessariae mittuntur.

GRATUITO

quisque habebit et experimentorum specimina et opusculum continens plus sexcenta de re iudicia.

Omnia petantur a

SOCIETATE LATIALI EDITRICE

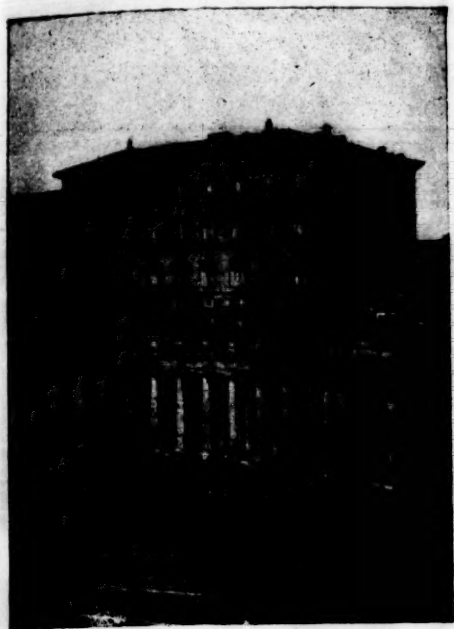
(Romae, Corso Umberto I, 219).

SOCIIS MONITUM.

Sociis pluribus morem gerentes Idib. Novembr. an. MDCCCCII apud Commentarii *Vox Urbis* administratorem officium instituimus, quod de negotiis Ecclesiasticis sit; de expediendis scilicet rationibus omnibus, quae apud Romanae Ecclesiae « Congregationes » aguntur.

Itaque si quis procuratione nostra uti velit, profecto temperantiam in pretio, studium atque alacritatem in opere inveniet.

Pars aedium a Leone PP. XIII
in Vaticano habitata.

Die XIV mens. Februarii an. MDCCCLIII a Pio IX P. M. in sacro consistorio S. R. E. Presbyter Cardinalis renuntiatur, titulo S. Chrysogoni.

Die XXI mens. Septembris an. MDCCCLXXVII Praefectus Decuriae Curatorum Urbis et Vectigalium eligitur, atque ideo Romae domicilium constituit.

Feria IV, die XX mensis Febr. an. MDCCCLXXVIII, quatuor supra quadraginta suffragiis Summus Pontifex in Conclavi creatur.

Die III mens. Martii eiusdem anni in Synodo sacello tiara redimitur.

An. MDCCCLXXVII Sacerdotale Iubilaeum celebrat.

An. MDCCXCVI quinquagesimum Episcopatus annum feliciter explet.

Primo vere an. MDCCXCIX cysti laborans in vitae discrimen adducitur; brevi tamen, cysti excisa ac sublata, pristinam valetudinem recuperat.

Die XXIV mens. Decembris an. MDCCXCIX «portam sanctam» ad ineundum universale Iubilaeum ad an. MDCCC indictum aperit; claudit eodem die subsequentis anni.

Die III mens. Martii an. MDCCCIII Petri annos in Sacro Principatu, secundus inter Pontifices omnes, aequat.

Die XX mens. Iulii an. MDCCCIII hora IV p. m. placide quiescit in Domino.

LEONIS PP. XIII FASTI IN RATIONE CIVILI.

Si quid maximi est, quod diuturni pontificatus gloriam constituat, ea fuere non ultima, quae Leo XIII, prudentia civili inter aetatis nostrae viros excellens, in Ecclesiae sibi concredita utilitatem est consequutus.

Idque illuxit plane ab ipso die, quo Petri solium ascendit; cum enim assumptam a se novam dignitatem regibus principibusque oportuit nuntiare, id non modo erga amicas adhuc gentes faciendum curavit, sed vel erga principes vel civitates, quae etiam tum hostilem animum in Christiani gregis pastorem servaverant, Germanos, Russos, Helvetios, Ameri-

canos. Neque inceptum irritum evasit: brevi enim cum Helvetiis, Mermillod, sacer antistes purpureo donatus honore, restituit pacem, factus optime intercessor. Germani sunt in responso aliquantulum morati; at venerunt tandem sui Caesaris litterae tutum iam pacis instaurandae praesagium. Quod quidem plane intelligens Leo, novis datis ad Caesarem litteris, paulo post manianas quas dicebant catholicas leges abolendas postulabat. Responsum haud alienum a pacificis sensibus cessit; inde paullatim factum est ut anno MDCCCLXXXI legatus Caesaris ad Pontificem missus sit, et quatuor post annis, Bismarckio illo suadente, Leo ipse inter Germanos atque Iberos de Carolinarum insularum dominio sederit arbiter. Anno sequenti denique longum post certamen lex a principe proposita, qua libertas Christi Ecclesiae restituta est.

Conversae simul ad Russos Pontificis curae. Anno MDCCCLXXXIII, quo die Alexander III corona se cinxit, adfuit feriis legatus quoque Romani Pontificis. Non infitior per decennium deinde, Pobedonatzeff Synodi Russorum procuratore imperante, acius insaevisse in Romanam sedem aemulationem; verum paulo post, missis a Pontifice encyclicis litteris ad Polonos Russis, et Germanicis, et Austrorum armis subiectos, melior aetas supervenit. Quae litterae cum maxime acceptae Russorum Caesari evasissent, Iswolski princeps legationis honore auctus est, quam apud Leonem gereret.

Mox novi superadditi fasti; neque enim quidquam Pontificis gloriae detraxit Hagensis ille conventus de pace absque eius legato celebratus; omnes enim populi atque gentes persensere, defuisse plane tanto coetui Principem, cuius maximi momenti suffragium fuisset; cuius contra sublata voce, ad inanem conatum apparuit ingens molimen esse redactum.

Cum Gallis ita sollicitam vereque paternam adhibuit curam, ut maxima bonorum factio voci eius, suadenti ut vetusta ponerentur odia, atque Ecclesiae bono et miserorum solatio iunctis viribus adlaboraretur, morem statim gesserit. Quodsi non optime semper res cedere visa est, id maxime renascenti heic vel illic bonorum discordiae tribendum, quibus praesens Gallicae Ecclesiae iactura imputanda est, quippe qui, dissipatis viribus suis et in varias partes dispersis, occasionem optimam hostibus pararunt omne seculus audendi.

Haec in *Vocis Urbis* fasciculo scripsimus huius anni I°, qui totus fuit de Pontifice his diebus cum omnium fletu vita functo; haec repetere hodie invat. Panca enim post sex mensium curriculum addenda, eaque nec laeta quidem, talia imo, quae vitae finem Augustissimo Seni forsan properarint. De ipsius Galliae rebus dicimus, omnibus satis notis, quibus, veluti di-

gnum complementum, vox illa addita est de proximo in Urbem adventu Gallorum Praesidis, visendi Pontificis facile incuriosi. Ah! pro Superum et hominum fidem, meminerint Galli, quos latere non debuit, sciant ceteri omnes populi quae iamdiu, cum primum de adventu illo ventilatum est, Leo XIII severe ac sollemniter edixit: «Non Praeses ille erit, qui, si Romam venerit, me visitabit; ego nullo pacto moenibus tectisque meis eum recipiam!»

Grave profecto monumentum ex recenti sepulcro manans adhuc audimus!...

LEONIS PP. XIII FLORES POETICI.

De Leone XIII bonarum artium cultore et vindice, qua est doctrina, stili elegantia ac venustate in nostro Commentario disseruit Petrus Angelini, nosque ad eius scriptum socios ac lectores delegamus (1). Non enim iudicium quodvis novum de re exercendi mens fuit post magistri sententiam; sed ex Leoniano viridario, ut ita dicam, flores aliquot excerpere volumus, qui, violarum ad instar inter herbas latentium, paucis noti, merentur tamen in lucem proferri, ut spiritum numquam extinctum late inter auras diffundant, novamque coronam non minus fulgentibus gemmis illuminatam, Seni desideratissimo conparent.

I.

AD VINCENTIUM PAVANIVM E S. I. (2).

Nomine, Vincenti, quo tu, Pavane, vocaris,
Parvulus atque infans Peccius ipse vocor (3).
Quas es virtutes magnas, Pavane, sequutus
O utinam possim Peccius ipse sequi.

II.

ARS PHOTOGRAPHICA (4).

Expressa solis spiculo
Nitens imago, quam bene
Frontis decus, vim luminum
Refers, et oris gratiam.

(1) Cfr. an. VI, n. I.
(2) Sunt hi primi versus a Leone XIII exarati, cum vix duodecim annos esset natus, et Pavanus, S. I. Provinciae Romanae rector, Viterbiense ephebeum inviseret, ubi adolescens litterarum studiis vacabat.
(3) Imposita auctori ad sacrum baptismata fuerant nomina Ioachimo, Vincentio, Raphaeli, Aloisio. Sed mater eius Vincentium appellari maluit ob honorem Vincentii Ferreri, cuius exstitit cultrix eximia. Quod ille nomen serius cum Ioachimo commutavit.
(4) Script. an. MDCCCLXXVII.

Aula Clementina in palatio Vaticano.

si, quidquid pro populo sit, quasi seditio, rebellio, tumultus videatur? At numquid de Ecclesia ideo erit actum, quia in ea nonnulli infirmi sunt et imbecilles, ut ait Apostolus, et dormiunt multi? Absit. Historica enim prudentia semper Ecclesiae in laude fuit, quae temporibus turbulentissimis et difficillimis lento quidem pede procedens, sed certo, sed cauto, sedulas admovit semper manus ad evellendos tribulos et spinas a viis, ad removendos lapides, ad sternendum iter, per quod humanam progeniem ducaret. Itaque prima et legitima de Ecclesia, diffidentis abactis, falsis reportatis, personatis denudatis erroribus, sese populis matrem et magistram, non novercam, non deceptricem demonstrat, et percusso iterum foedere cum gentibus, quae defecerant, ducem se Scientiae, ducem se Democratiae proclamant. Scientiae auctor et origo Deus est, quem colit et praedicat, cui desponsata est coniugio indissolubili; mater populorum ipsa est, et sponsa illius, « in quo benedicentur omnes gentes ».

Hoc Leoni XIII opus ingens fuit, qui sacram scientiam ab excelso sedentem throno in medias rapuit gentes, ut excoleret, ut doceret, probe sciens quanti sit et quantum ipsa valeat, immo quantum praestet publicis communibusque doctrinis; non enim sine mysterio in sacris paginis diversitas notatur inter pondera Sanctuarii et pondera publica, inter Sanctuarii statueram et statueram hominum improborum, de qua solemnibus decernitur verbis: « In manu impij statera dolosa » (1).

Plura quidem scripta sunt circa beneficium Leonis opus sive restaurantis in catholicis disciplinis, sive propugnantis foventisque cultum, et meliora, quinimo optima societatis humanae. Sed quis angustis limitibus circumseptus poterit singula rerum percurrere, quae ab illa mirabili epistola encyclica *Aeterni Patris* de philosophia christiana in scholis catholicis instauranda, ad ultimum usque decretum, quo purpuratos Patres doctissimosque viros undique accersitos iubebat perpetuo concilio sedere, ut scripturae sacrae studiis, ut historiae, ut philosophiae, ut theologiae adessent, ne quid temerarium, ne quid perversum, ne quid mendax obreperet? Quod litterae *Aeterni Patris* iubant, litterae *Etsi nos, Officio Sanctissimo, Providentissimus Deus ac Vigilantiae* augebant, absolvebant, complebant, novum quid incrementi et mirabile ingredientes ad philologiae cultum, ad historicam criticam, ad cognitionem disciplinarum, quae in physicis rebus considerationi, ratiocinio, experimentisque simul innituntur. Voluit sapientiam altiorum sacerdotibus esse communem, voluit illa imbutas christianas mentes, morum innocentiam a scientia noluit esse disiunctam, quum eo simus in tempore, in quo duplex cuique ministerium ingruat, domi pietatem colere, extrinsecus pro Christi Fide pugnare, et mendacis asserta scientiae vera et solida argumentatione confundere. Hinc hostes Ecclesiae et veritatis in ipsis armamentariis et navalibus suis adoriri iubet, et a Dantis Aligherii placitis et carminibus ad archivia Vaticana, ad bibliothecae nominis eiusdem thesauros, ad

omnia, quae inventa, effossiones recentia et vetera promunt, incumbere praecipit, hortator graciosus et benesuadus, munificentissimus et sapientissimus una. Tum operarios, artifices, agricolas, negotiatores, populum omnem ab officinis, ab agris, ab emporiis ad societatem Christi vocat, cui non odia, non rabies, non irae sanguinolentae praesint, sed caritas; ostendensque nullum esse dolorem, cui religio, cui beneficentia christiana non medeatur, parat omnia, quibus christiana gens mutua dilectione coalescat, et separetur ab iis, qui mendacio, qui tartareis cupiditatibus imbuti, dum pollicentur pacem discordias alunt, dum populi utilia ad causam interserunt, in suam tantummodo utilitatem praecipuam incumbunt; nam honores et stipendia et cetera, quae pacata republica consequi posse desperant, perturbata adipisci posse arbitrantur.

Quapropter dum superbos profligat, qui communi ab scientia refugiunt ne ceteris aestimentur aequales, arcet pariter eos a societate christiana inficienda, qui, beneficentiam praetextentes, avari alienis inhiant, sive seductione, sive corruptione, sive quovis nefario scelere utentes ad integritatem fidei non minus quam ad tranquillitatem reipublicae subvertendam. Haec duo, aut fallor, maxima in Leone XIII fulgent, haec praeferre quotidiani solemnioresque sermones visi semper sunt; quamobrem non mortali consilio, sed prope divinitus ad ista perficienda summo humani generis tempore datum credimus et oblatum.

Quae tamen si in aeternis factorum libris praescripta de eo iam erant, ut Sacerdos Magnus et placens Deo in tempore iracundiae fieret reconciliatio, ipse tamen sua auxit voluntate, perfecit ingenio, nec intentatum quidquam reliquit, quo par aeternis consiliis, par destinato sibi itineri non haberetur. Nisi enim ab incerta adolescentia, non minus multorum praeceptis multisque litteris quam agente indole propria, sibi suavisset nihil in hac vita magis esse expetendum praeter sapientiam et caritatem, praeter utilitatem societatis humanae morumque innocentiam, in iis autem persequendis omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis parvi esse ducenda, proposito immortalitatis gaudio, ad quod iure putamus evectum, non ad illa invictus animo, tenax propositi quae contigit, pervenisset.

Et haec meditatam iam ab inde scimus; quum enim, anno MDCCCLXXXIII imaginem quandam suam photographice redditam rogaretur ut aliqua sententia sua manu exornaret, haec, quae reddimus carmina, subiecit:

Iustitiam colui; certamina longa, labores,

Ludibria, insidias, aspera quaeque tuli.

At Fidei vindex non flectar; pro grege Christi

Dulce pati, ipsoque in carcere dulce mori.

Laborat nunc inspicientis iudicium uti discernat utrum fidelius candida lux « fallere nescia » effigiem Augusti Senis, an carmen intima candidissimae animae et sapientissimae expresserint!...

LEONIS PP. XIII PRAECIPUA VITAE FACTA.

DE Leonis XIII vitae factis ipse dixit in carmine *Ad Iosephum fratrem* duobus annis ante Summum Pontificatum exarato, et in nostro Commentario iam edito (1). Haec tamen ad plenam rerum tanti viri habendam notitiam veluti fastos dies adnotare placuit.

Die II Martii an. MDCCCX, hora circiter post meridiem quarta cum dimidio, Carpineti in Volscis oritur, sextus liberorum Dominei Ludovici Pecci, quondam praefecti militum ab Napoleone I imperatore, atque Annae Properi, domo Corio. Nomina obtinet Ioachim, Vincetium, Raphaellem, Aloisium, albas parentum vice imponentibus Hyacintho Caporossi canonico, ex procuratione exēmi. viri Ioachimi Toni episcopi Anagnini, et Candida Pecci-Caldarozzi.

An. MDCCCXVIII cum Iosepho fratre Viterbium mittitur et Sodalibus e Societate Iesu institutus traditur.

An. MDCCCXXIV, defuncta matre, apud avunculum Romae diversatur in palatio Marchionum Muti, et inter Collegii Romani alumnos adnumeratur.

An. Inbilaei MDCCCXXV cum condiscipulis coram Leone PP. XII admissus, sociorum nomine ipsum Pontificem, ut gratias ageret, alloquitur.

An. MDCCCXXVI sacerdotale curriculum amplexatur, theologiae studiis operam dat, etc. in Academia Nobilium Ecclesiasticorum excipitur.

An. MDCCCXXXVII in sacrum consilium iudicibus assignandis referendarii munere adlegitur. Iosephus Antonius Sala Cardinalis peculiari benevolentia adolescentem complectitur sibi addicit in Praefectura Sacri Consilii publicis sumptibus minuendis.

Die xxxi mens. Decembris eiusdem anni in sacello Stanislao Kotska dicato ad S. Andreae in colle Quirinali sacra primum litat. In sacras Congregationes de Propaganda Fide, de Episcopis et Regularibus, Sacri Concilii Tridentinis Decretis interpretandis, atque inter antistites urbanos domus Pontificalis adsciscitur.

Mense Februario an. MDCCCXXXVIII provinciae Beneventanae gubernator constituitur. Gravi viscerum morbo diu laborat. Refectis viribus latrones, regionem acriter vexantes, opprimat, commerciorum iura ac libertatem tuetur.

Mense Augusto an. MDCCCLXI ad Perusinam provinciam regendam deferitur.

Die xxvii mens. Ianuarii an. MDCCCLXIII Romae in templo S. Laurentii in *Panisperna* a Purpurato Patre Lambruschini, negotiis publicis praefecto, Archiepiscopus Damiatensis consecratur.

Die xix mens. Martii eiusdem anni Apostolicae Sedis Nuntius ad Belgas proficiscitur.

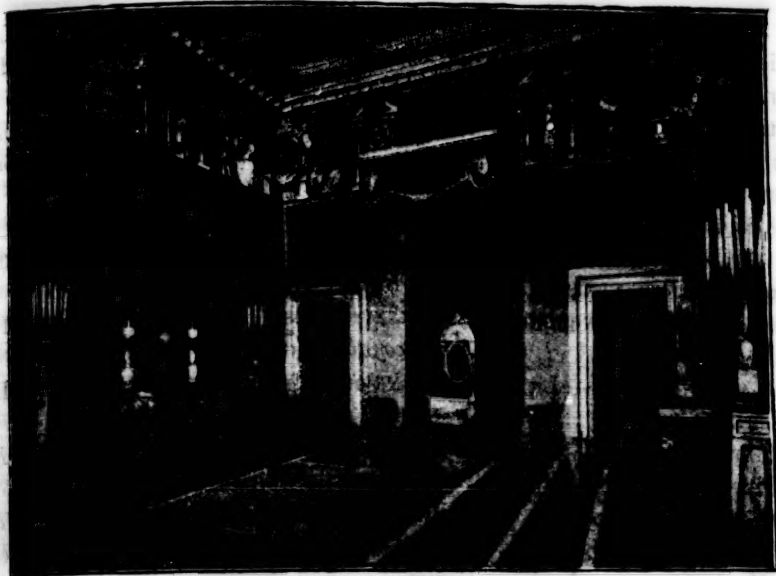
Die xix mens. Ianuarii an. MDCCCLXVI ad sedem Perusinam provehitur, quam regendam suscipit die xxvi mens. Iulii eiusdem anni.

An. MDCCCLXVIII a seditiosis rerum novarum molitoribus per aliquot dies captivus tenetur.

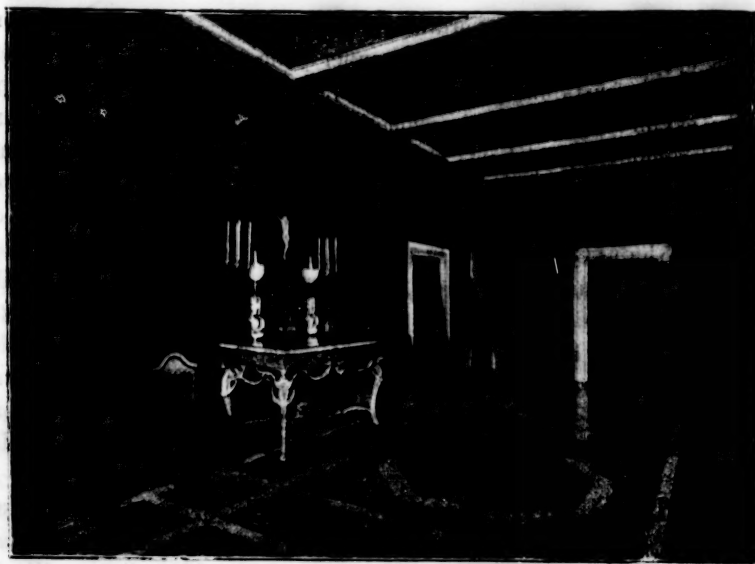
(1) Opera, XII, v. 7.

(1) Cfr. an. VI, n. I, pag. 8.

Throni aula in aedibus Vaticanis.
(Heic mortuus Leo Pp. XIII visentibus patuit).

Aula prima in intima Papae sede.

Quidquid de re fuerit, illud emergit, Pontifices a Liberio ad Symmacum in Vaticano palatio habitasse; ita porro ut pro certo possit haberi a Symmaco non aedificatam et a fundamentis erectam sedem istam Pontificum, sed restauratam, refectionem illis temporibus, atque ita productam, amplificatam, ornatam, ut quodammodo novus conditor ipse dici potuerit.

Symmaci huius ab aetate ad Leonis III dies nulla Vaticani palatii apud scriptores mentio recurrit. Num subvertit, ut nonnulli putant, barbarorum incursus? Tria circiter post saecula a Symmaco, narrat Anastasius Carolum cognomento Magnum, restituto in eius manibus Romano Occidentali Imperio, diu in Vaticanis aedibus commoratum fuisse; idque etiam patet ex vetustissimo rescripto ad privilegium, die xxii mensis Decembris an. dcccxi concessum, quod in archivio Vaticanae basilicae adhuc servatur.

Pontificibus, qui postea fuerunt, has placuit occupare, tenere sedes, sive ut propiores essent, et quasi custodes principes apostolici corporis haberentur; sive quod ex ipso sancto tumultu halitus quidam efflaret, quem et Petri indeficiens fides aleret, et divinitus infusa sapientia Pauli miro ditaret odore; sive quod augustiores ipsi apud ea sepulcra fidelibus viderentur; sive denique quod illa dilectione arcana, qua maiores nostros diligimus, aureis illic veluti nexibus tenerentur. Quinimo nihil reliquere intentatum, ut magis magisque in dies ornarent, aptarent, magis idoneas ministerio suo redderent, quo fungebantur, magisque opportunas fidelibus et episcopis, qui ad sacra limina convenissent. Hinc a Caelestino, huius nominis Papa tertio, ad nostra usque tempora, Pontificibus cura eadem et sollicitudo semper fuit, ut vel aliquid aedificio adderent, a solo exstruentes, vel ornamentis decorarent exstructa, vel incoehata complerent, ac tale aedificium ipsum perficerent, quale nunc oculis nostris admirandum potius, quam spectandum se praebet. Idque singulare sibi vindicat, quod non sit quidvis simplex et unum quasi ad superbam ambitionem aedificantis erectum, sed, prouti temporum vices et necessitas postularet, alia addita, alia adstructa, alia evecta, alia producta, alia emendata fuerint. At sive in addendis, sive in adstruendis, sive in emendandis, sicut in ornatandis

et decorandis, caelestes, ut ita dicam, adstiterent Pontificibus viri, qui sive erigerent, sive eveherent, sive scalperent, sive pingerent, quasi Divinitatis cuiusdam inspirantis vestigium singuli suis in operibus reliquerunt. Nomen aliquod cupis? Recita Giotto, Angelicum Faesulanum, Vasarium, Bramantem, Bonarrothium, Urbinatem, Pyrrhum Ligorium, Dominicum Fontana, Carolum Maderno, Berninium, Camporesium, Simonettium, Sternium. Nemo e summis huic arci defuit, nemo e maximis operam suam huic recusavit. Itaque complexus omnium aedium tot habet aulas, tot cubacula, conclavia, ambulacra, sacella, quot enumerare difficile sit; bibliothecam magnificentissimam, pretiosissimis documentis refertam; musea immensa; pinacothecam admirabilem; viridarium amoenissimum; atria viginti; scalas octo regias; ducentas circiter minores; fenestrarum ad septem supra decem millia; undecim denique feruntur millia cubiculorum.

Palatii locus, in quo habitavere Pontifices, non semper idem, aliis alium diligentibus, prout singulorum trahebat indoles. Nonnullis placuit ea domus pars, cui ab Innocentio Pp. III° nomen, quam nunc occupant musea, et horti; nonnullis Borgianae illae aulae, quibus bibliothecae pars nunc, et picturae dignae caelo. Modo autem, Simonettio faciente, Pontificia olim cubacula statuis frequentia fulgent; sacellum custodiendis hermis addictum est. Hinc Pontifices, relicta interiore parte domus, in partem secesserunt, Gregorii XIII et sequentium Pontificum iussu, arci adiunctam, quae orientem spectat solem, prospicitque in basilicae plateam; heic, secundo in ordine contignationum, paucasibi elegere cubacula. Ibi quidem aulae, sed non magnificentissimae ceterarum, ad quas brevior patet accessus, si scalas ascendamus a dextris atrii, cui a S. Damaso nomen.

Aula primum occurrens, quae Clementina nuncupatur, perpetuum habet manipulum vigilium helveticorum in armis, et una ferme est, ex omnibus sibi addictis conclavibus, historicis gaudens memoratu dignis. Clemens VIII anno mdcxv adstruendam et ornandam curavit. Porrigitur in agr. ped. 53,8, in fronte ped. 43,3. Inferiora parietum multicolore ornantur mar-

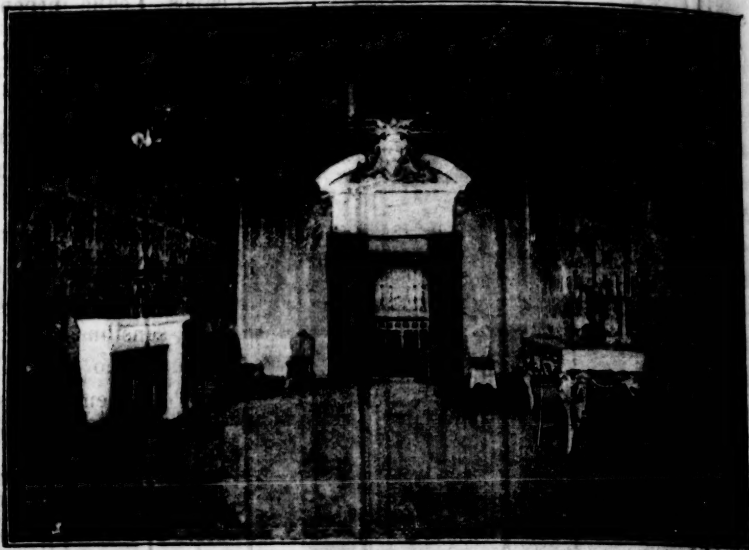
more, superiora et fornices picturis ornantur, quae mirabiles camporum prospectus, gestaque S. Clementis ostendunt. In pingenda Durantes Alberti e Burgo S. Sepulchri, Balthasar a Bononia, et Cherubinus Alberti incubuere. Primus fornices ab alto usque ad coronamenta deorsum; qui duo reliqui a coronamentis ad marmora inferiora parietibus pingendis vacarunt. Reliqua cubacula Paulus Brilli, Durantes Alberti (de quo superius), Celius, Cati, Vivianus et Eques ab Arpino in tabulatis et fornibus pinxerunt. A Clementina accessus est in aulam, non satis amplam, quae dicitur a stratoribus, quia domestici his fungentes officiis, hic morari solent iussa expectantes. Sequitur aula, in qua velites sistunt; aula est deinde, cui nomen « angularis », quia in angulo palatii est, seu « palatina », quia palatinorum militum manipulus, honoris causa, hic vigilat: plures, quot circa, pictae tabulae, probabilium pictorum opera sunt. In aula tertia a stromatibus appellata – hisce enim insignis –, perstant centuriones et subcenturiones tum helveticae, tum palatinae cohortis atque familiares illi, qui vulgo *bussolanti* vocantur. Ultima nobilibus custodibus aula tuenda traditur. In pariete a dextris intrantium est porta privati oratorii Pontificis. At coram apparet aula throni, unde via patet ad intimam Papae sedem, in quam paucis fas est accedere. Si accesseris, invenies parvam parvi throni aulam, ubi Pontifex carissimos, familiarissimosque sibi solet excipere; et post hanc aspicias cubiculum, quod sibi Leo XIII voluit esse et ad requiescendum, et ad scribendum. Velarium bipartit. Quae eis velum pars est, mensam scriptoriam habet, loculamenta et quae prope; interiorem partem lectulus occupat. Aditus inde est ad privatam SS^{mi} Patris bibliothecam: huc solet Pontifex interdum et Purpuratos Patres et Curiae antistites solemniorebus faustis gratulabundos inducere; quin etiam interdum et augustos viros illuc secum colloquuturos manu, paterno more, traxit.

Mirabitur fortasse quispiam nos nihil omnino de cenaculo Leonis dixisse; praeteriisse dicet, etiam obliviosos. Nec obliviosos, nec incuriosos accuset; non diximus, quia cenaculum sibi Leo XIII iamdiu non habuit!... Mensulam cubicularius sive in bibliothecam, sive in ipsum cu-

Aula «palatina» domus Pontificalis.

«Nobilium custodum» aula et Pontificium oratorium.

O mira virtus ingeni,
Novumque monstrum! Imaginem
Naturae Apelles aemulus
Non pulchriorem pingeret.

III.

S. HERCVLANVS (1).

Tutela praesens patriae
Salus, Herculane: filius
Adsis, precamur, annuo
Qui te celebrant cantico.
Furens Getharum ab algidis
Devectus oris Totila
Turres Perusi et moenia
Hoste obsidebat barbaro.

Iamque ingruerat arcibus
Clades suprema: angustis
Urbs pressa ubique: civium
Ubique ductus personat.

At Pastor invictus vigil
Stas, Herculane: et anxio
Pavore fracta pectora
Matru et soluta roboras.

Ardens et oris: «pro fide
Pugnate avita, filii;
Dux ipse vester; Numini
Servate templa, et patriam.»

Hæc vocis genti reddita
Insuper virtus et vigor;
Mens una cunctis, proelio
Certare forti et vincere.

Septem vel annos, te duce, (2)
Urbem statisse est proditum;
Et barbarorum copias
Caesas, relictos impetus.

Præcurrit omnes; occidit
Spectandus invicta fide,
Virtute frangi nescia,
Et glorioso funere;

Namque urbs subiecta dolo,
Non vi, occupatis moenibus,
Dulci pro cili sanguinem
Vitamque lactus fundere,

(1) Script. an. MDCCCLXXIV. — Herculaneus, insigni sanctitate vir, Perusinarum Episcopatum ea tempestate gerebat, cum Gothorum copias Perusiam obsiderant. Civitate capta, capite caesus est. Demortui corpus extra muros proiecitur humaniores quidam viri honeste sepultura affecerunt. Quod quadraginta post diebus cum reduces in urbem cives adfuerant, in sede Petri Principis Apostolorum sanctiore loco composituri, integrum atque omni parte incorruptum invenerunt, sic praeterea conglutinata ad collum cervice, ut vestigia incisionis nulla apparerent (Ex lib. III *Dial.* S. Gassiani Maani). Hunc Perusini Patronum caelestem salutarem venerantur et colunt: cuius honori aedem a solo aedificatam maiorum pietas dedicavit.

(2) Huius spatium obsidionis historici recentiores haud longius septem mensibus produunt. Quam sententiam nec affirmare nec refellere in animo est.

Desaequentis Totillae
Iussa, sub ictum cuspidis
Procumbis insons victima,
Auctus corona martyrum.

Et nunc beata caelitum
Regnans in aula, patriam
Pastor, Patronus, et Parens
Felix bonusque sospitas.

Laetare, Etrusca civitas (1)
Tanta refulgens gloria;
Attolle centum gestiens
Caput decorum turribus.

Novo petita proelio
Tu vim repellas impiam,
Et usque fac refulgeas
Fide Herculani pulchrior.

IV.

AD BEATAM VIRGINEM MARIAM PRECATIONES (2).

Ardet pugna ferax; Lucifer ipse, viden',
Horrida monstra furens ex Acheronte vomit.
Ocius, alma Parens, ocus affert opem.
Tu mihi virtutem, robur et adde novum.
Contere virgineo monstra inimica pede.
Te duce, Virgo, libens aspera bella geram:
Diffugient hostes; te duce, victor ero.

⊗

Auri dulce melos, dicere, Mater ave:
Dicere dulce melos, o pia Mater, ave.
Tu mihi deliciae, spes bona, castus amor;
Rebus in adversis tu mihi praesidium.
Si mens sollicitis icta cupidinibus,
Tristitiae et luctus anxia sentit onus;
Si natum aerumnis videris usque premi,
Materno refocis, Virgo, benigna sinu.
At celeri heu! properat iam pede summa dies.
Detruso stygii daemone ad ima lacus,
Adsis, o Mater, languiduloque seni
Lumina fessa manu mollior ipsa tege,
Et fugientem animam tu bona redde Deo.

⊗

Extremum radiat, pallenti involvitur umbra
Iam iam sol moriens; nox subit atra, LEO.
Atra tibi: arescunt venae, nec vividus humor
Perfluit; exhausto corpore vita perit.
Mors telum fatale iacit, velamine amicta
Funereo; gelidos contegit ossa lapis.
Ast anima aufugiens excussis libera vinclis,
Continuo aetherias ardet anhela plagas.
Huc celerat cursum; longarum haec meta viarum;
Expleat oh clemens anxia vota Deus!
Oh caelum attingam! supremo munere detur
Divino aeternum lumine et ore frui.

(1) Perusia, veteri italicarum regionum descriptione, Etrusciae finibus continebatur, cum Etruscorum gens Tyrrheno mari et Apennino, Maera et Tiberi fluvii terminaretur.

(2) Script. an. MDCCCLXXXVI.

Teque, o Virgo, frui; matrem te parvulus in/au
Dilexi, p-grans in sene crevit amor.
Excepe me caelo; caeli de civibus unus,
Auspice te, dicam, praemia tanta tuli.

V.

DE S. ANSELMO ARCHIEPISCOPO CANTUARIEHSI
PRAECLARO ECCLESIAE DOCTORE (1).

«In Monasterio Beccensi, sub
Herluino abate observantissimo et
Lanfranco viro doctissimo, Anselmus
tantum profecit... ut doctrinae
et sanctitatis exemplar ab omnibus
haberetur».

(21 apr. Brev.).

Puber Beccensi cupide se condere claustra
Patricia Anselmus nobilitate parat.
Sub duce Lanfranco studiosus et acer alumnus,
Sub patre Herluino crescit et usque pius.
Florentem ingenio iuvenem, ad caelestia natum
Quem non perficiat tale magisterium?...
Hinc pastor; Fidei divino hinc munere Doctor (2)
Sublimi in Superis vertice conspicuus.

PALATIUM VATICANUM ET PONTIFICIS CURICULA.

QUAE hisce diebus in Vaticanis aedibus, et
in Pontificis praesertim sede contingunt,
ea in se omnium gentium animos affectuque
convertunt. Ideo Commentarii nostri pretium
ducimus de utrisque brevi disserere, et loco-
rum figuram ac modum, qua possumus arte,
describere.

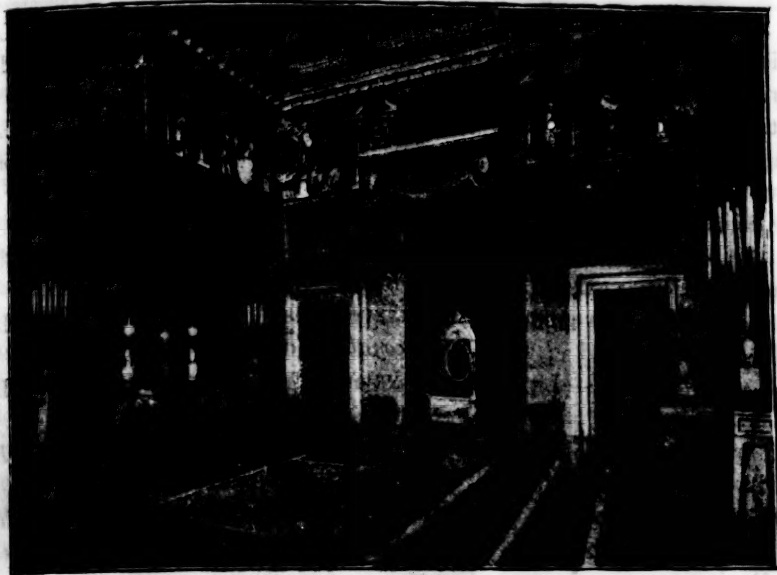
Constantinum Augustum cognomento Ma-
gnum, aedificata in Vaticano basilica ad hono-
rem Principum Apostolorum, duo pariter ibi
excitasse palatia nonnulli scriptores tradunt,
quae tunc temporis episcopalia nuncupabantur,
ut iis Romani Pontifices illic habitaturi ute-
rentur. Extra quadriporticum utrumque fuit;
alterum a dextris, quod fatiscens pluribus Ca-
nonicis incolendum creditum est, aptatis ad
humiliores domos ruinis; postea vero, refectionem,
loca praebuit, uti hodie, tribunali S. Inquisi-
tionis; alterum a sinistris, ad boreale quadri-
porticus ipsius latus, Pontificibus commoran-
tibus in usu fuit.

Aliis opinio est, in iisque Anastasio «bi-
bliothecario», Symmacum Pontificem, anno
ccccxcviii, plus minusve, utrumque aedificasse.

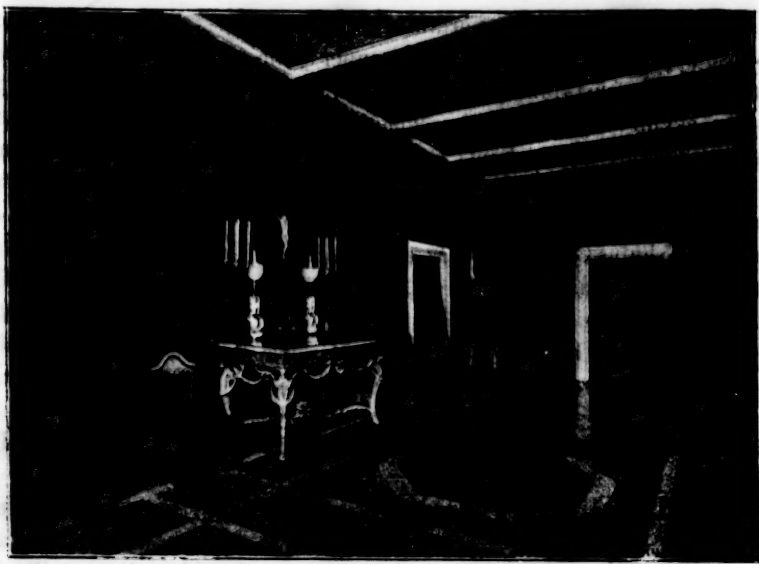
(1) Scripsit an. MDCCCIII; ingravescente lethali morbo
revisit ac praelo tradi iussit.

(2) Renuntiatus Ecclesiae Doctor a P. M. Clemente XI
an. MDCCII.

Throni aula in aedibus Vaticanis.
(Heic mortuus Leo Pp. XIII visentibus patuit).

Aula prima in intima Papae sede.

Quidquid de re fuerit, illud emergit, Pontifices a Liberio ad Symmacum in Vaticano palatio habitasse; ita porro ut pro certo possit haberi a Symmaco non aedificatam et a fundamentis erectam sedem istam Pontificum, sed restauratam, refectionem illis temporibus, atque ita productam, amplificatam, ornatam, ut quodammodo novus conditor ipse dici potuerit.

Symmaci huius ab aetate ad Leonis III dies nulla Vaticani palatii apud scriptores mentio recurrit. Num subvertit, ut nonnulli putant, barbarorum incursus? Tria circiter post saecula a Symmaco, narrat Anastasius Carolum cognomento Magnum, restituto in eius manibus Romano Occidentali Imperio, diu in Vaticanis aedibus commoratum fuisse; idque etiam patet ex vetustissimo rescripto ad privilegium, die XXI mensis Decembris an. DCCXCI concessum, quod in archivio Vaticanae basilicae adhuc servatur.

Pontificibus, qui postea fuerunt, has placuit occupare, tenere sedes, sive ut propiores essent, et quasi custodes principes apostolici corporis haberentur; sive quod ex ipso sancto tumultu halitus quidam efflaret, quem et Petri indeficiens fides aleret, et divinitus infusa sapientia Pauli miro ditaret odore; sive quod augustiores ipsi apud ea sepulcra fidelibus viderentur; sive denique quod illa dilectione arcana, qua maiores nostros diligimus, aureis illic veluti nexibus tenerentur. Quinimo nihil reliquere intentatum, ut magis magisque in dies ornarent, aptarent, magis idoneas ministerio suo redderent, quo fungebantur, magisque opportunas fidelibus et episcopis, qui ad sacra limina convenissent. Hinc a Caelestino, huius nominis Papa tertio, ad nostra usque tempora, Pontificibus cura eadem et sollicitudo semper fuit, ut vel aliquid aedificio adderent, a solo extruentes, vel ornamentis decorarent exstructa, vel incoehata complerent, ac tale aedificium ipsum perficerent, quale nunc oculis nostris admirandum potius, quam spectandum se praebeat. Idque singulare sibi vindicat, quod non sit quidvis simplex et unum quasi ad superbam ambitionem aedificantis erectum, sed, prouti temporum vices et necessitas postularer, alia addita, alia adstructa, alia evecta, alia producta, alia emendata fuerint. At sive in addendis, sive in adstruendis, sive in emendandis, sicut in ornandis

et decorandis, caelestes, ut ita dicam, adstiterent Pontificibus viri, qui sive erigerent, sive eveherent, sive scalperent, sive pingerent, quasi Divinitatis cuiusdam inspirantis vestigium singuli suis in operibus reliquerunt. Nomen aliquod cupis? Recita Giottum, Angelicum Faesulanum, Vasarium, Bramantem, Bonarrothum, Urbinatem, Pyrrhum Ligorium, Dominicum Fontana, Carolum Maderno, Berninium, Camporesium, Simonettium, Sternium. Nemo e summis huic arci defuit, nemo e maximis operam suam huic recusavit. Itaque complexus omnium aedium tot habet aulas, tot cubicula, conclavia, ambulacra, sacella, quot enumerare difficile sit; bibliothecam magnificentissimam, pretiosissimis documentis refertam; musea immensa; pinacothecam admirabilem; viridarium amoenissimum; atria viginti; scalas octo regias; ducentas circiter minores; fenestrarum ad septem supra decem millia; undecim denique feruntur millia cubiculorum.

Palatii locus, in quo habitavere Pontifices, non semper idem, aliis alium diligentibus, prout singulorum trahebat indoles. Nonnullis placuit ea domus pars, cui ab Innocentio Pp. III° nomen, quam nunc occupant musea, et horti; nonnullis Borgianae illae aulae, quibus bibliothecae pars nunc, et picturae dignae caelo. Modo autem, Simonettio faciente, Pontificia olim cubicula statuis frequentia fulgent; sacellum custodiendis hermibus addictum est. Hinc Pontifices, relicta interiore parte domus, in partem secesserunt, Gregorii XIII et sequentium Pontificum iussu, arci adiunctam, quae orientem spectat solem, prospicitque in basilicae plateam; heic, secundo in ordine contignationum, paucasibi elegere cubicula. Ibi quidem aulae, sed non magnificentissimae ceterarum, ad quas brevior patet accessus, si scalas ascendamus a dextris atrii, cui a S. Damaso nomen.

Aula primum occurrens, quae Clementina nuncupatur, perpetuum habet manipulum vigilium helveticorum in armis, et una ferme est, ex omnibus sibi addictis conclavibus, historicis gaudens memoratu dignis. Clemens VIII anno MDXCV adstruendam et ornandam curavit. Porrigitur in agr. ped. 53,8, in fronte ped. 43,3. Inferiora parietum multicolore ornantur mar-

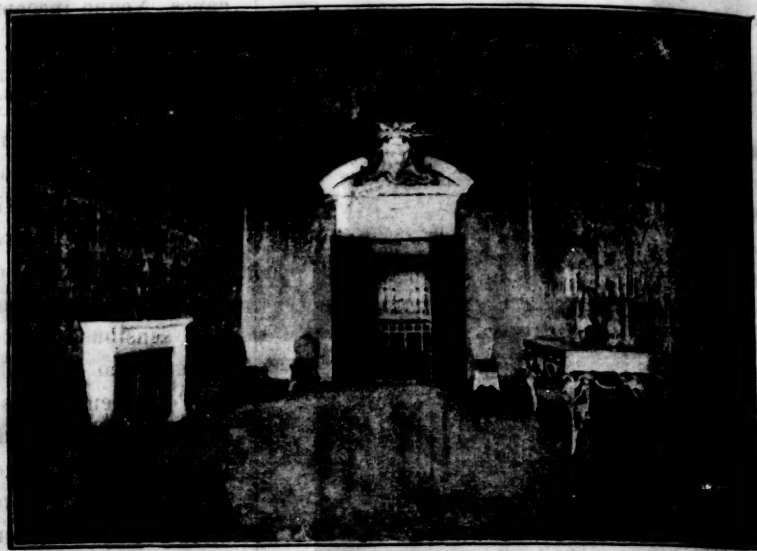
more, superiora et fornices picturis ornantur, quae mirabiles camporum prospectus, gestaque S. Clementis ostendunt. In pingenda Durantes Alberti e Burgo S. Sepulchri, Balthasar a Bononia, et Cherubinus Alberti incubuere. Primus fornices ab alto usque ad coronamenta deorsum; qui duo reliqui a coronamentis ad marmora inferiora parietibus pingendis vacarunt. Reliqua cubicula Paulus Brilli, Durantes Alberti (de quo superius), Celius, Cati, Vivianus et Eques ab Arpino in tabulatis et fornibus pinxerunt. A Clementina accessus est in aulam, non satis amplam, quae dicitur a stratoribus, quia domestici his fungentes officiis, hic morari solent inesa expectantes. Sequitur aula, in qua velites sistunt; aula est deinde, cui nomen « angularis », quia in angulo palatii est, seu « palatina », quia palatinorum militum manipulus, honoris causa, hic vigilat: plures, quot circa, pictae tabulae, probabilium pictorum opera sunt. In aula tertia a stromatibus appellata – hisce enim insignis –, perstant centuriones et subcenturiones tum helveticae, tum palatinae cohortis atque familiares illi, qui vulgo *bussolanti* vocantur. Ultima nobilibus custodibus aula tuenda traditur. In pariete a dextris intrantium est porta privati oratorii Pontificis. At coram apparet aula throni, unde via patet ad intimam Papae sedem, in quam paucis fas est accedere. Si accesseris, invenies parvam parvi throni aulam, ubi Pontifex carissimos, familiarissimosque sibi solet excipere; et post hanc aspicias cubiculum, quod sibi Leo XIII voluit esse et ad requiescendum, et ad scribendum. Velarium bipartit. Quae cis velum pars est, mensam scriptoriam habet, loculamenta et quae prope; interiorem partem lectulus occupat. Aditus inde est ad privatam SS^{mi} Patris bibliothecam: huc solet Pontifex interdum et Purpuratos Patres et Curiae antistites solemniorebus faustis gratulabundos inducere; quin etiam interdum et angustos viros illuc secum colloquuturos manu, paterno more, traxit.

Mirabitur fortasse quispiam nos nihil omnino de cenaculo Leonis dixisse; praeteriisse dicet, etiam obliviosos. Nec obliviosos, nec incuriosos accuset; non diximus, quia cenaculum sibi Leo XIII iamdiu non habuit!... Mensulam cubicularius sive in bibliothecam, sive in ipsum cu-

Aula « palatina » domus Pontificalis.

« Nobilium custodum » aula et Pontificium oratorium.

O mira virtus ingenti,
Novumque monstrum! Imaginem
Naturae Apelles aemulus
Non pulchriorem pingeret.

III.

S. HERCULANVS (1).

Tutela praesens patriae
Salve, Herculanee: filius
Adsis, precamur, annuo
Qui te celebrant cantico.
Furens Getharum ab algidis
Deiectus oris Totilla
Turres Perusi et moenia
Hoste obsidebat barbaro.

Iamque ingruerat arcibus
Clades suprema: angustis
Urbs pressa ubique: civum
Ubique luctus personat.

At Pastor inuictus vigil
Stas, Herculanee: et anxio
Pavore fracta pectora
Metu et soluta roboras.

Ardens et ors: « pro fide
Pugnat avita, filii;
Dux ipse vester; Numini
Servatis templa, et patriam. »

Hac voce genti reddita
Inuicta virtus et vigor;
Mens una cunctis, proelio
Certare forti et vincere.

Septem vel annos, te duce, (2)
Urbem statissae est proditum;
Et barbarorum copias
Caesas, refores impetus.

Præcurrit omnes; occidit
Spectandus inuicta fide,
Virtute frangi nescia,
Et gloriose funere;

Namque urbs subiecta dolo,
Non vi, occupatis moenibus,
Dulci pro ovis sanguinem
Vltimus latus fundere,

(1) Script. an. MDCCCLXXIV. — Herculanus, insigni sanctitate vir, Perusinarum Episcopatum ea tempestate gerebat, cum Gothorum copias Perusiam obsiderent. Civitate capta, capite caesus est. Demortui corpus extra muros proleptum humilioris quidam viri honesta sepultura affecerunt. Quod quadragesima post diebus cum reduces in urbem cives adduxerunt, in sede Petri Principis Apostolorum sanctiore loco composuerunt, integrum atque omni parte incorruptum invenierunt, sic praeterea conglutinata ad collum cervice, ut vestigia lacerationis nulla apparerent (Ex lib. III Dial. S. Gasconi Macani). Hunc Perusini Patronum caelestem salutarem venerantur et colunt: cuius honori aedem a solo aedificatam malorum pietas dedicavit.

(2) Huius spatium obsidionis historici recentiores haud longius septem mensibus producant. Quam sententiam nec affirmare nec refellere in animo est.

Desacientis Totillae
Iussu, sub ictum cuspidis
Procumbis insons victima,
Auctus corona martyrum.

Et nunc beata caelitum
Regnans in aula, patriam
Pastor, Patronus, et Parens
Felix bonusque hospitas.

Laetare, Etrusca civitas (1)
Tanta refulgens gloria;
Attolle centum gestiens
Caput decorum turribus.

Novo petita proelio
Tu vim repellas impiam,
Et usque fac refulgeas
Fide Herculani pulchrior.

IV.

AD BEATAM VIRGINEM MARIAM PRECATIONES (2).

Ardet pugna ferox; Lucifer ipse, viden',
Horrida monstra furens ex Acheronte vomit.
Ocius, alma Parens, ocius affer opem.
Tu mihi virtutem, robur et adde novum.
Contere virgineo monstra inimica pede.
Te duce, Virgo, libens aspera bella geram:
Diffugient hostes; te duce, victor ero.

Auri dulce melos, dicere, Mater ave:

Dicere dulce melos, o pia Mater, ave.
Tu mihi delicias, spes bona, castus amor;
Rebus in adversis tu mihi praesidium.
Si mens sollicitis icta cupidinibus,
Tristitia et luctus anxia sentit onus;
Si natum aerumnis videris usque premi,
Materno refove, Virgo, benigna sinu.
At celeri huius proferat iam pede summa dies.
Detruse stygii daemone ad ima lacus,
Adsis, o Mater, languiduloque seni
Lumina fessa manu molliter ipsa tege,
Et fugientem animam tu bona redde Deo.

Extremum radiat, pallenti involvitur umbra
Iam iam sol moriens; nox subit atra, LEO.
Atra tibi: arescunt venae, nec vividus humor
Perfuit; exhausto corpore vita perit.
Mors telum fatale iacit, velamine amicta
Funereo; gelidus contegit ossa lapis.
Ast anima aufugiens excussis libera vinclis,
Continuo aetherias ardet anhela plagas.
Huc celerat cursum; longarum haec meta viarum;
Expleat oh clemens anxia vota Deus!
Oh caelum attingam! supremo munere detur
Divino aeternum lumine et ore frui.

(1) Perusia, veteri italicarum regionum descriptione, Etruscae finibus continebatur, cum Etruscorum gens Tyrrheno mari et Apennino, Macra et Tiberi fluviis terminaretur.

(2) Script. an. MDCCCLXXXVI.

Teque, o Virgo, frui; matrem te parvulus infans
Dilexi, flagrans in sene crevit amor.
Excipe me caelo; caeli de civibus unus,
Auspice te, dicam, praemia tanta tuli.

V.

DE S. ANSELMO ARCHIEPISCOPO CANTUARIENSI
PRAECLARO ECCLESIAE DOCTORE (1).

« In Monasterio Beccensi, sub
Herluino abate observantissimo et
Lanfranco viro doctissimo, Anselmus
tantum profecit... ut doctrinae
et sanctitatis exemplar ab omnibus
haberetur ».

(21 apr. Brev.)

Puber Beccensi cupide se condere claustrum
Patricia Anselmus nobilitate parat.
Sub duce Lanfranco studiosus et acer alumnus,
Sub patre Herluino crescit et usque pius.
Florentem ingenio iuvenem, ad caelestia natum
Quem non perficiat tale magisterium?...
Hinc pastor; Fidei divino hinc munere Doctor (2)
Sublimi in Superis vertice conspicuus.

PALATIUM VATICANUM ET PONTIFICIS CURICULA

Quae hisce diebus in Vaticanis aedibus, et in Pontificis praesertim sede contingunt, ea in se omnium gentium animos affectaque convertunt. Ideo Commentarii nostri pretium ducimus de utrisque brevi disserere, et locorum figuram ac modum, qua possumus arte, describere.

Constantinum Augustum cognomento Magnum, aedificata in Vaticano basilica ad honorem Principum Apostolorum, duo pariter ibi excitasse palatia nonnulli scriptores tradunt, quae tunc temporis episcopalia nuncupabantur, ut iis Romani Pontifices illic habitaturi uterentur. Extra quadriporticum utrumque fuit; alterum a dextris, quod fatiscens pluribus Canonice incolendum creditum est, aptatis ad humiliores domos ruinis; postea vero, refectum, loca praebuit, uti hodie, tribunali S. Inquisitionis; alterum a sinistris, ad boreale quadriporticus ipsius latus, Pontificibus commorantibus in usu fuit.

Aliis opinio est, in iisque Anastasio « bibliothecario », Symmacum Pontificem, anno CCCXCIII, plus minusve, utrumque aedificasse.

(1) Scripsit an. MDCCCIII; ingravescente lethali morbo revivait ac praelo tradi iussit.

(2) Renuntiatus Ecclesiae Doctor a P. M. Clemente XI an. MDCCII.

alias de conditione aspera catholicae rei per occasionem diximus, ea nunc iterari apud vos, tametsi nimium adhuc congruentia temporibus, nihil attinet. Unum silere non possumus, cuius quidem cogitatione sicut Nos incredibiliter angimur, ita christianos hoc dignos nomine penitus commoveri singulos necesse sit: infensos dicimus christianae gentium humanitati spiritus, quos per venas civitatum serpere quotidieque manare latius haec videt aetas. Sapientiae disciplinaeque, a Iesu Christo redemptore mortalibus traditae, fastidium quoddam vecors et contumax in vitam hominum apparet invasisse, non sine meditato regressu ad ingenium atque instituta miserorum ethnicorum. Talem animorum habitum non ambigue prae se ferunt mores plarimorum, itemque leges, publice instituta, philosophia, artes ingenuae, ipsaemet non raro ad sacrilegum proiectae scelus humaniores litterae. Hinc, si modo circumspicias, velut pactam destinataeque passim dixeris institutorum catholicorum cladem: ita multi sunt, qui adversus ea et privatim et publice, vel per occultum et in speciem lenius, vel per apertam vim et sine modo grassantur. Refugit mens intraspicere, quo denique ista sint, nisi Deus iuvet, evasura consilia. Quid enim boni, quid spei relinquatur iis, qui parta per Iesum Christum beneficia sponte repudiarint? Isthac quidem eripere usquequaque et funditus humano generi beneficia non magis homines possunt, quam decreta frustrari voluntatemque omnipotentis Dei: at vero per superbiam et pervicaciam utique possunt aditum ianuamque magnis iacturis patefacere, quarum caussa multitudo ingens de sempiterna salute periclitetur. His late incumbens malis, si voluntas est peiora praevertere, perflugium praesidiumque in benignitate divina quaeratur. Ab ipso potissimum Iesu Christo contendere debemus, ut opus in terris suum, hoc est redemptionis benefacta, custodire tue-rique in perpetuum velit, nec diripi hereditatem suam ulla ex parte patiat. Communis omnium causa agitur: omnes propterea, quotquot ubique numerantur, qui fidem avitam diligunt et salvi esse volunt, ad preces humiles et supplices excitandi sunt. Nos vero, ne quid praetermittamus quod conducibile saluti videatur, dare publice litteras in eam rem, quae dicta est, constituimus: proximeque dabimus, spe praecipua in eo reposita, cuius numini parent omnia.....

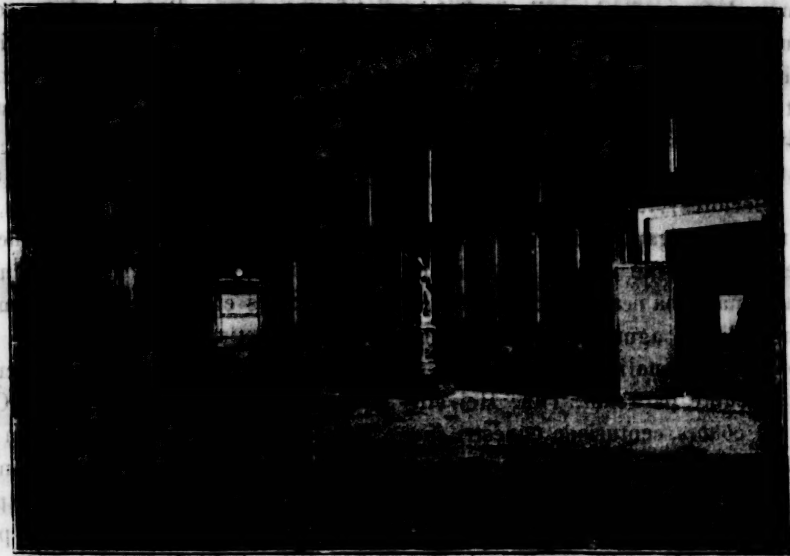
Atqui in fatiis erat ut novissimum pientissimi Pontificis monumentum atra mors eriperet!

SUMMORUM PONTIFICUM EXSEQUIAE.

Quos a decessu Summi Pontificis ad novae electionem ritus exposituri sumus, partim hausimus a *Caerimonialibus libris*, partim e Pontificiis Decretis, quae *Bullas* vocant, partim denique a *Diariis*, quae Apostolicarum Caeremoniarum Magistri a Pii II aetate (MCDLVIII-MCDLXIV), officio iubente, describunt, singula, prout ipsi adscitque sibi ad munera socii expleverint, posteris tradituri. Ex hisce diariis, illud post saeculi xv dimidium aestimatur princeps,

quod praelo postea una cum aliis nonnullis vulgatum est; quae autem saeculis XVIII et XIX scripta fuere, manu tantum exarata sunt. In aedibus Vaticanis peculiari continentur Archivio; a pluteis auferre suis cuique nefas; nec ipsi Praefecto licet, nisi tantum ad hebdomadam apud se domi habere Conclavis tempore, ut faciendae more maiorum opportune praescribat, acceptilatione tamen antea data custodi. Normae autem huiusmodi sunt, velut ordine pangimus.

Ubi Pontifex animam Deo reddiderit, per Apostolicae Domui Praefectum, vel per Principem Caerimoniarum Magistrum, Purpuratus Pater, qui supremus a secretis negotiis publicis Pontifici demortuo erat, rem nunciat Eius Cardinali «Camerario»; ita enim ex munere nomen. Coactis Apostolicae Camerae antistitibus, Vaticanas hic adit aedes, harum potiturus imperio, et rerum, quae ibi sunt, adstat scribendis elenchis. Iis inde comitantibus privata ingreditur defuncti cubicula, adhuc in lecto ubi expiravit iacentis, quem nemo attigerit, cuius vultus candido tegitur velo, circa recitantibus S. Va-

Privata Pontificis bibliotheca.

ticanae basilicae Poenitentiariis psalmos, et «Mortuorum officium». Camerarius paullisper genuflexus super pulvillum violacei coloris, breviter in silentio precat; inde assurgens removet velum, et utrum vere Pontifex sit vita functus inquit, et probat.

Post haec, malleolo usus argenteo, ter frontem mortui percutit, et nomine proprio, quod a baptismate gesserat, ter appellat (1). Conversus inde in praesentes ait: Pontifex vere vita functus est! Flectentibus omnibus genua, Camerarius psalmum *De Profundis*, et additam precem: *Absolve, quaesumus, Domine animam* et cetera ad finem usque recitat, et aquae lustralis aspergine rorat corpus exanimum.

Tunc, Apostolicae Camerae Magistro tradente, manibus excipit, inclusum in marsupio rubri coloris aliquantulum pallescentis, «annulum Piscatoris», symbolum auctoritatis apostolicae ad tempus interim gerendae. Eius Datarius, et Congregationum reliquarum scribae, qui sigilla cetera penes se habent, tenentur eodem tempore pariter singula credere Clerico Apostolicae Camerae ad suscipienda delecto. Protonotarius Apostolicus, qui tabulas conscripsit

(1) Consuetudo vero haec recens obsolevit.

de decessu Pontificis, de recognitione cadaveris, de piscatorii annuli traditione Camerario factam, legit, subscribit. Quam post subscriptionem, Camerarius Papae mortem significat singulis absentibus Cardinalibus, et certas epistolas mittit, quibus arcana, non credenda telegrapho, continentur. Idem fit erga S. Sedis Nuncios, et erga Legatos apud externas civitates, dum qui a secretis Cardinalis est, legatis exterarum gentium in Urbe degentibus datis litteris, idem significat, nunciatque se a suo munere secretarii supremi recedere, in locum succedente suum secretario Sacri Cardinalium Collegii. Olim eadem in more erant ad Senatorem Romani Municipii caput, qui populum, sono Capitolini aeris accitum, de morte Pontificis certiore solemniter faciebat. Eius Card. Vicario iubente, omnium, quae in Urbe sunt, subito pulsabantur aera templorum.

Camerario in Vaticana arce sedes et domus esto; Helvetici Vigiles hunc tinentur; Praelatis Apostolicae Camerae, quibus Clericorum titulus est, munerum custodias distribuit singulis et

officia, prout de iure; et ex hinc res omnes Ecclesiae gerit, tribus sibi Cardinalibus adiunctis: primo ex ordine Episcoporum, qui et munere Cardinalatus antiquior ceteris, atque ideo appellatur «Decanus»; primo ex ordine Presbyterorum, primo ex ordine Diaconorum. Hoc tempore Eius Card. Oreglia bina sibi officia vindicat, cum et Camerarius sit et Decanus; quapropter non apud quatuor Purpuratos Patres, sed apud tres tantummodo universa gerendarum summa rerum manet.

Integris XXIV a decessu elapsis horis, corpus balsamis imbuitur, praecordia auferuntur, medicis pontificiae domus operam dantibus. Olim, Pontificibus Quirinales aedes inhabitantibus, Pontificis, qui e vita ibi excessisset, praecordia, viscera in templum SS. Vincentii et Anastasii, ad fontem Aquae Virginis in Urbe, nocte incipiente, Capellano e secretis in urna et ferente, in curru funalibus comitantibus claro, deducebantur, ut ibi in conditorio, quod Benedictus XIV Papa ad hoc excitaverat, reponerentur. Pontificum vero in Vaticano morientium praecordia in cryptas basilicae Vaticanae inferuntur, et iuxta S. Petri Apostolorum Principis corpus, in pariete, reconduntur. Sic Pii IX

biculum adducebat manu portabilem, exiguam, otiose applicitam parieti in angulo, super quam instruebatur frustulum panis, et iusculum, et ovum, et vini aliquid in cyatho. Non ultra. Leoni ista plerumque sufficebant! Cenaculum, quod olim, dieis gratia potius, quam re, adhibebat pransuras minimis escis, quodque nos exhibuimus in IV huius Commentarii fasciculo, anno V, in interiore domus parte positum, ab inani usu et nomine recessit.

Haec Supremi Pontificis privata domus, haec est supellex: aurea simplicitas!...

LEONIS PP. XIII

APOSTOLICAE LITTERAE.

L EONIS XIII summus Pontificatus quantum ad rei christianae incrementum, quantum ad ipsam doctrinam rectamque vitam civilem contulerit, ex Eius litteris facile conicitur, quae pontificalis Ipeius curricula totidem miliares lapides inre sunt appellatae, et non tam Viri pietatem ac sollicitudinem, quam ingenium et veram sapientiam demonstrant, eoque magis cum omnibus notum sit muneris gravissimi sui acta praecipua summa cura Ipsum exarsse.

Haec itaque miliaria recensemus, praetereuntes tamen, spatii angustiis coacti, innumeras Apostolicas Litteras, licet magni momenti, certis occasionibus scriptas.

Ea huiusmodi fuerunt:

Paschalis die a. MDCCCLXXVIII.

— Lit. *Inscrutabili* de humanae societatis et Ecclesiae conditionibus.

Die XXVIII mens. Decembris eiusdem anni. — Lit.

Quod apostolici in «socialismum» atque «anarchistas».

Die IV mens. Augusti an. MDCCCLXXIX. — Lit. *Aeterni patris* de philosophia christiana instauranda.

Die X mens. Februarii an. MDCCCLXXX. — Lit. *Arcanum* de matrimonio christiano.

Die XXX mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Grande munus*, ad unionem inter Orientis atque Occidentis Ecclesiae promovendam.

Die III mens. Decembris eiusd. an. — Lit. *Santa Dei civitas* de fide et christiano nomine propagando.

Die XXI mens. Iunii an. MDCCCLXXXI. — Lit. *Diuturnum* de civili potestate et rationibus bonae disciplinae.

Die XV mens. Februarii an. MDCCCLXXXII. — Lit. *Etsi nos* ex Italiae condicionibus excitatae, commendantes praecipue rectam Clericorum institutionem in gravioribus disciplinis.

Die XVII mens. Septembris an. MDCCCLXXXIII. — Lit. *Auspicio concessum* de «Tertio Ordine» S. Francisci.

Die I mens. Septembris an. MDCCCLXXXIII. — Lit. *Supremi apostolatus*, primae de «Rosario Mariali».

Die XX mens. Aprilis an. MDCCCLXXXIV. — Lit. *Humanum genus* in factionem illam, quae vulgo *Massoneria* nuncupatur.

Die VIII mens. Augusti eiusd. an. — Lit. *Superiore anno*, iterum de «Rosario Mariali».

Die I mens. Novembris an. MDCCCLXXXV. — Lit. *Immortale Dei* de christiana civitatum constitutione.

Die XXII mens. Decembris an. MDCCCLXXXVII. — Lit. *Officio sanctissimo*, iterum de iuvenum Clericorum institutione.

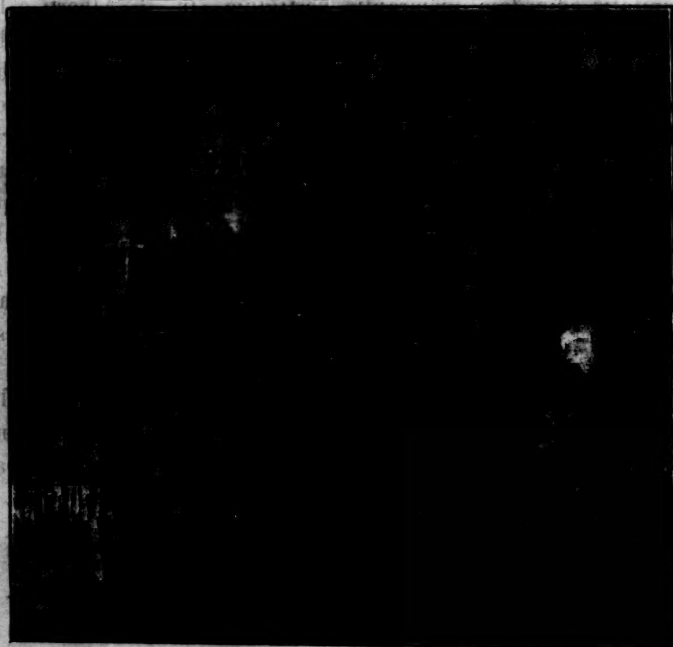
Die XX mens. Iunii an. MDCCCLXXXVIII. — Lit. *Libertas* de humana libertate.

Die XXIV mens. Decembris eiusd. an. — Lit. *Exeunte iam anno* de vita christiana colenda.

Die XV mens. Augusti an. MDCCCLXXXIX. — Lit. *Quamquam pluries* de patrocinio S. Iosephi et Beatae Virginis Mariae.

Die X mens. Ianuarii an. MDCCCXC. — Lit. *Sapientiae christianae* de praecipuis christiani viri officiis.

Die XX mens. Novembris eiusd. an. — Lit. *Catholicae Ecclesiae* de servitute abolenda.

Cubiculum Leonis PP. XIII.

Die XV mens. Maii an. MDCCCXCI. — Lit. *Rerum novarum* de condicione opificum.

Die XXII mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Octobri mense*, tertiae de «Rosario Mariali».

Die XVI mens. Iulii an. MDCCCXCII. — Lit. *Quarto abeunte saeculo* de Cristophoro Columbo, cuius centenaria solemnitas tunc temporis commemorabatur.

Die XVIII mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Magnae Dei Matris* de cultu Beatae Mariae Virginis.

Die VIII mens. Decembris eiusd. an. — Lit. *Inimica vis* in sectas.

Die VIII mens. Septembris an. MDCCCXCIII. — Lit. *Laetitiae sanctae*, quartae de «Rosario Mariali».

Die XVIII mens. Novembris eiusd. an. — Lit. *Providentissimus Deus* de studio Sacrarum Scripturarum.

Die XIX mens. Martii an. MDCCCXCIV. — Lit. *Caritatis providentiaeque Nostrae* de Clericis instituendis.

Die XX mens. Iunii eiusd. an. — Lit. *Praeclara* de Ecclesiarum unione.

Die VIII mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Iucundum semper*, quintae de «Rosario Mariali».

Die XXIV mens. Decembris eiusd. an. — Lit. *Christi nomen*, iterum de fide christiana propaganda.

Die V mens. Septembris an. MDCCCXCV. — Lit. *Adiutricem*, iterum de cultu Beatae Mariae Virginis.

Die XXIX mens. Iunii an. MDCCCXCVI. — Lit. *Satis cognitum* de Ecclesiae unitate.

Die XX mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Fidentem*, sextae de «Rosario Mariali».

Die IX mens. Maii an. MDCCCXCVII. — Lit. *Divinum illud* de Spiritu Sancto.

Die I mens. Augusti eiusd. an. — Lit. *Militantis Ecclesiae*, ob centenaria sollemnia B. Petri Canisii.

Die VIII mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Augustissimae Virginis*, septimae de «Rosario Mariali».

Die XXV mens. Iulii an. MDCCCXCVIII. — Lit. *Caritatis studium* de Ecclesiae magisterio.

Die V mens. Septembris eiusd. an. — Lit. *Diuturni temporis*, octavae de «Rosario Mariali».

Die XI mens. Maii an. MDCCCXCIX. — *Indictio universalis iubilaei anni sancti MDCCC.*

Die XXV mens. Maii eiusd. an. — Lit. *Annum sacrum* de cultu SS. Cordis Iesu.

Die VIII mens. Septembris eiusd. an. — Litterae encyclicae ad Galliae Episcopos de Seminariis et studiis Clericorum.

Mens. Octobri et Novembri eiusd. an. — Litterae variae de proximo «anno sancto».

Die I mens. Novembris an. MDCCCC. — Lit. *Tametsi* de Iesu Redemptore.

Die VIII mens. Ianuarii an. MDCCCCI. — *Extensio Universalis Iubilaei anni sancti MDCCCC.*

Die XVIII mens. Ianuarii eiusdem anni. — Lit. *Graves de communi re oeconomica* de christiana populari civitate.

Die XXVIII mens. Maii an. MDCCCCII. — Lit. *Mirae caritatis* de Eucharistia.

Die XXX mens. Octobr. eiusd. an. — Lit. (in forma «Brevis») *Vigilantiae*, iterum de studio Sacrarum Scripturarum.

LEONIS PP. XIII

ULTIMA ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO DIE XXII MENS. IUNII AN. MDCCCCII.

«Venerabiles Fratres»

N OBIS quidem apprime gratum, quod vos in huius dignitate loci revisere frequentes hodie licet. Utinam grata ad audiendum eloqui omnia pari modo liceret. — Postremi spatium anni haud sane vacuum solatio fuit. Mitescere quippe sollicitudines, recrearique animus non sine causa solet, si quando in conspectu sint fidei pietatisque christianae testimonia non dubia; qualia profecto per hos superiores menses videmur in tot hominum millibus perspexisse, qui honorem habere Pontifici maximo tanta cum significatione reverentiae tantoque consensu certavere. Iucunda memoratu ista sunt atque opportuna spei: verum non estis ignari quam multiplex curarum aliunde materies. Quae saepe

LE LAUDI LATINE
E
IL CANTICO DEL SOLE
DI
S. FRANCESCO D'ASSISI

S. Maria degli Angeli, presso Assisi, tip. della Porziuncola, 1897

Hoc libello, praeter venustam praefatiunculam a Paulo Sabatier, viro rei longe peritissimo, scriptam, continentur laudes latinae cum interpretatione italica, *Canticum Solis*, et illa *Speculi perfectionis* capita, quae *Cantici* originem exponunt, aliaque permulta. Libellum hunc Iulius Salvadori, litteris tradendis in Romano Athenaeo doctor egregius, maxima edidit cura, ac Romae apud commentarii *Vox Urbis* Administratorem venit L. 0.50, in pauperum levamen.

IUVENIS QUIDAM ITALUS
MEDICINAE DOCTOR

artem suam profiteri cupit apud exteras gentes.
Si quis itaque officium aliquid ei offerendum habeat
certiorem de re faciat

Commentarii *Vox Urbis* administratorem,
qui negotium aget.

FIGURAE URBIS ROMAE

ARTE PHOTOGRAPHICA EXPRESSAE
COLLECTIONES VARIAE ET NUMERO ET PRETIO
veneunt apud comm. *VOX URBIS* Administratorem.

URBIS E IANICULO MONTE PROSPECTUS
(m. 1.10 X 0.24)

qui sociis commentarii *VOX URBIS* dono datur
venit singillatim L. 2.50

apud comm. *VOX URBIS* administratorem.

SI QUIS PLURA REQUISIVERIT HUIUS PROSPECTUS EXEMPLARIA
EA MINORI ACCIPIET PRETIO.

TORQUATI TASSI

HIEROSOLYMA LIBERATA

a IOSEPHO TORALDO e versibus Italicis in
latinos conversa,

apud *Vocis Urbis* administratorem
ven. lib. 6.

LEONIS PP. XIII POSTREMI DIES.

QUUM, sub mediam noctem, ineunte
XIII Iulii mensis die, ex arce Vati-
cana redeuntes, scripto committebamur,
quae in superiore Commentarii nostri fa-
sciculo tradita sunt de gravissimo morbo,
quo Leo PP. XIII affectus erat, Pontifex
clementer acquiescebat, altoque illo somno
fausta omnia medici trahebant. Brevi ta-
men; nocte enim ipsa perturbatae horae
supervenere, fractaeque magis magisque
Angusti senis vires apparuerunt. Neque
tamen, pro sua animi virtute, a suprema
luctatione cum ingravescente morbo ipse
recessit; in lectulo enim remanere haud
passus, Purpuratos Patres nonnullos co-
ram se admitti iussit, eumque iis non tan-
tum conversatione usus est, sed etiam de
Ecclesiae negotiis egit. Cum autem sera-
phici Patris Bonaventurae commemoratio
rediret, ab Emo Cardinali Vives y Tuto
ex ordine capulorum benedictionem,
quae vulgo S. Francisci nuncupatur, ex-
petivit, ut pluribus indulgentiis frueretur
« tertiariis Franciscalibus » concessis, in-
ter quos ipse multos iam annos adscribi
voluerat.

Idibus Iuliis permutationes nullae me-
moriam dignae supervenire; at insequenti
die anhelitus frequentior factus est; inde
medici arguerunt - et loci exploratio hy-
pothesin confirmavit - liquorem in pleura
rursus generatum esse, ac de nova thora-
centesi agere coeperunt. Numne impune,
viribus fessis, rem tentarent? Cunctati sunt
donec necessitas postularet; nec equidem
iniuria, cum liquor ipse novas non addu-

ceret molestias; quinimo paulatim absu-
mi videretur. Pontifex tranquillus noctes
diesque transibat, quoque mane missam
in suo cubiculo celebratam pientissime
audiens atque eucharistico cibo sese refi-
ciens.

Anxia et incerta vice, dies XVIII ac XIX
delapsi sunt, superveniente sopore, mali
auspicii nuncio: sed in intermissionibus
indesinenter sibi compos aegrotus per-
mansit, et cum Purpurato Patre sibi a
secretis colloquens, et Vicario suo in Urbe
committens ut dilecto sibi populo de sol-
licitudine et precibus pro eius valetudine
gratias ageret, et familiaribus paterna mo-
nita urbanaque verba dirigens.

Sed undevigesimi Iulii mensis vespere,
ultimi praelii cum morte infausto exitu
contendendi praeursiones palam factae
sunt, ita ut necesse visum fuerit Cardi-
nalem Poenitentiarium maiorem monere,
qui statim ad Vaticanum accurrit, ibique
consedit. Obscurior mens, oculus languens,
vox rava, catarrhus ingens, stupor, corpus
sensu carens...; ad « statum preagoni-
cum », ut aiunt medicinae doctores, ventum
erat; in quo tamen fortissimus senex usque
ad undecimam XX diei horam duravit.

Tum anhelitus difficillimus, aeger, fre-
quentibus longisque pausis, laboriosisque
iterationibus. Lapponius archiater ad pul-
vinar oxigenum inhalandum praebens eni-
tebatur ut angores sublevaret: frustra ta-
men, cum brevi aegrotus omnino conscien-
tiam amiserit, atque in eo fuerit ut prope
epiphora suffocaretur. Poenitentarius ago-

nizantium preces ecitare aggressus est;
sed improvise intrepidus luctans vir, quasi
vires omnes resumens, caput tollit, et clara
voce quaerit ut Purpurati Patres quotquot
in Vaticana arce adsint, arcessantur. Ac-
cedunt Oreglia camerarius, Respighi in
Urbe vicarius, Mathieu, Ferrata, Cassetta,
Di Pietro, Casali, Cavagnis, Segna, Gen-
nari, Satolli, Vives y Tuto, Tripepi, Della
Volpe, Gotti, Macchi, Agliardi, Vannutelli
Vincentius, Caviechioni, Pierotti, Marti-
nelli, Cretoni, quibus, lectum circumdan-
tibus, Leo Pontifex supremum comiter vale
dixit. In Oreglia autem camerarium conver-
sus, vix lacrimis temperantem et manum
eius deosculantem, oculos dia fixit ac:
- « Tibi - inquit - Sacrum Collegium pe-
culiariter Ecclesiamque commendo ».

Deinde coram Pontifice admissi sunt
exterarum gentium legati, duces Pontifi-
ciae cohortis, familiares, quibus, filios di-
lectissimos appellans, benedixit.

Letum implacabile appropinquabat; Leo
persensit, atque manus pectori decussans:
- « Valet omnes - clamavit -, valet
omnes! Hora est; mihi Deus ignoscat! »

Haec sanctissimi senis extrema verba:
paulo post naturae concessit. Momenta duo
aberant a quarta post meridiem hora.

Numerum hunc *VOCIS URBIS* al-
ter proxime sequetur, qui totus de
Conclavi erit. Ita socii ac lectores me-
morabiles horum dierum eventus sen-
sim nobiscum poterunt comitari.

praecordia muro inclusa fuerunt, sequenti inscriptione indicante nomen et loculum: PRAECORDIA S. M. PII PAPAE IX. OBIT DIE SEPTIMO MENSIS FEBR. AN. MDCCCLXXVIII. PONTIFICATUS ANNO XXXII (1).

Mos illinendi balsamo mortuum Pontificem, Iulii II obitu (MDXIII) antiquior non est. Antea odoris lotionibus irrorabantur. A Pauli IV morte (MDLIX) ingiter servatus mos est, Clemente XIV nro excepto, cuius cadaver, tabescente corruptione irrumpente praecipiti, ritui subiei minime potuit.

Conditum igitur balsamo Pontificis corpus vestitur lanea toga alba, zona eiusdem coloris accingitur, palliolo, pileolo, sandaliisque rubris induitur, videndumque feretro altiori effertur in salutorio cubili, sive quae sit huiusmodi aula pontificiae domus. Adstant in precibus assidue Poenitentiarum Vaticanarum basilicae; adstat etiam in armis custodia cohortis nobilium; et ita manet donec inde evehatur ducendum in Xystinum sacellum, vel recto tramite ad Vaticanam basilicam, quemadmodum de Pio IX ac de Leone XIII actum est.

Pontificum cadavera, siqui ex iis in Quirinali arce supposita obliuissent diem, peractis narratis, prima noctis hora ferebantur ad Vaticanum lectum, solenni pompa quavis exclusae; idque « privato effertur more » dicebatur. At quemnam ardeamini et cuiusmodi hunc morem fuisset, o lectores?... Narrabo ad apicem, et apicem non adiungam. Anteibant, manus equestria, levis armaturae milites, ne liberum iter frequentissima turba occuparet. Sequebatur hoc primum militum agmen, quibus addicti stabulis pontificis, funalia, manu gerentes, viam luce praecedente parabant. Tunc Helvetiorum vigilum cohors, centurione equestri suo decorata, dum subcenturio, duobus mediis aequalibus, vexillum, at convolutum, sinistra portat, dextra nudum gladium pro pectore erectum ultra humeros. Magister Caerimoniarum in equo sedens pone veniebat, et post hunc sequens pones multitudo stratorum rubris induta, palliis violaceis ornata; cerea ardentia singulorum in manibus. Lectica exanimem claudens, laneo tantum panno rubro subpallido, attamen fimbriis aureis ornato, nullis picturis, nullis anaglyptis ligneis, velata ingrediebatur, undique patens aperta praeterquam a tergo, alba tracta mulabua. Hinc inde procedebant intorticia gestantes accensa Poenitentiarum basilicae Vaticanarum in precibus omnes; tum lecticarii defuncti Pontificis, (hi quoque cereos habebant ardentis); vigiles Helvetici; hastati milites, quorum in medio equestres ibant Decani e familiaribus Papae, et stabulis praefectus. Septem deinde sequebantur carri pyroballistas, seu aerea tormenta bellica ostentantes, Helvetio frequenti milite utrinque incedente septi, et prae manibus iis manuballistae minores, et ardentis in hastis funes. Cohortes duae inde subibant, equitum loricorum altera, et levis armaturae militum, seu speculatorum, altera. Praecedens cohors hastis affixa vexillula, convoluta, ferebat, et manuballistas in solum conversas; quae sequens, in ferreis loricis, gladios gestabat nudos, cuspidibus in

terram demissis. Vexilla cohortium vento non permittebantur, sed hastis alligata haerebant; tubae moestum ac tenne clangebant, tympana tantummodo murmurabant, solutis chordis, absque crepitu, absque fragore. Ubi ad Vaticanam ventum erat, per scalam, cui a Constantini Augusti nomen, cadaver a lectica sublatum nobili imponebatur feretro, et deferebatur in Xystinum sacellum, subiicientibus humeros quatuor e Poenitentiarum basilicae Principis Apostolorum.

Illic omnibus Pontificalibus indumentis rite vestiebatur, quasi sacra facturus Pontifex esset, aurea mitella coronabatur, imponebatur evecto lectulo, ardentibus in candelabro intorticiis circumdabatur, Poenitentiarum deprecantibus undique cingebatur, et custodia Helvetiorum militum communiebatur.

Postero die, a morte tertio, Capitulum et Clerus Vaticanarum basilicae ad Xystinum ascendeat, iisque a Poenitentiarum, qui huc usque custodierunt, tradebatur mortuus Pontifex, sollemnibus, uti supra, sacris indumentis amictus. Adveniunt Purpurati Patres; tunc pontificii cantores Responsorium edunt: *Subvenite, Sancti Dei*, dum e maioribus natu inter Canonicos, sicuti in ritu est, procedit ad absolutionem. Octo Sacerdotes supponunt humeros succeduntque feretro ut in basilicam adducant, pluribus e Canonicis admoventibus manus quasi et essent ipsi opem lataturi; Capitulum et Clerus, praecedente cruce, dum cerea quaque ardentia gerit, incedunt, comitantur Cardinales et Praesules in psalmis et precibus pro defunctis.

Ubi in mediam basilicam ventum est, Archiepiscopus, vel Episcopus ex Capitulo, pontificalibus vestitus, absolutionem mortuo peragit; inde eadem sollemnitate in sacellum, a SSmo Sacramento Eucharistiae appellatum, inducitur, ibique triduo videndum populo manet, cancellis obseratis, ea tamen lege, ut pedes e septis deosculandi promineant.

Novendiales exequiae fiunt. Sacrum semper Purpuratus Pater conficit cum cantu in sacello chori. Primus dies Cardinali Decano debetur; sequentes debentur, aetatis ordine servato, Cardinalibus Episcopis succedentibus; tres ultimi dies Purpuratis ex ordine Presbyterorum et Diaconorum, quatuor insuper Cardinalibus assistentibus.

Ceteri Cardinales, dum sacra litantur sollemniter, sedent in canonicorum sedilibus, subterque se in minori sedilium ordine caudatarios habent, quisque suum, domini cereum dextra regentes. Canonicis reliquae sedes sunt, quas capellani quotidie obtinere solent, ibique consistunt. Sacro peracto, qui sacra litavit ad absolutionem procedit, ab altari tamen non recedens, dum interea musici versiculos: *Libera me, Domine* concinunt.

Tertii diei vespere Patres, quos purpura mortuus Pontifex decoravit, ad sepeliendum corpus accedunt. Hoc ad sacellum chori traducitur lugubri pompa, id est cruce tantum praelata et ardentibus cereis; postquam vero Archiepiscopus, vel Episcopus absolutionem iteraverit, adstante omni clero, in prima e tribus iam paratis, idest in arca cupressina, cadaver deponitur. Pontificiae Domui Praesul Praefectus in

marsupio tot aurea numismata condit, argentea, cupria, quot annos Pontifex vixit. Tunc faciem Pontificis obnubit albo velo seu Cardinalis Nepos, seu quis fuerit a defuncto inter Cardinales adscitus, sive ipse Praesul Pontificiae domus. Integrum super cadaver posthaec pannus insternitur laneus rubri coloris. Hic accit, arca clauditur, et infertur in alteram, quae plumbea est, habetque stemmata et inscriptionem. Haec rursus operculo tegitur, et sigillis obsignatur propriis tum a Camerario, tum a Praefecto Pontificiae Domus. Plumbea haec denique ingeritur in ligneam. Adsunt Antistes Apostolicae Camerae, Caerimoniarum Magistri, et siqui sunt insignioribus ministeriis et officiis fungentes tum in arce Vaticana, tum in basilica, Notariis fidem scripto iubentibus de incluso cadavere. Tres autem scribae, sollemnes tabulas de more simul conficiunt. Hi sunt Notarius Camerarii, Notarius Vaticanus Capituli, Notarius Apostolicae Camerae. Vix centum viri adsunt funereo huic ultimo ritui. Proh quid est, et quam ineffabili terrore occupat animum immensa basilica tenebrosa, vincens nocte longius undique exigua luminat! Qui viderit, animo num deponet?

Si vero Pontifex testamento iusserit se mandandum alibi, quam in Vaticana basilica, tantummodo post annum translatio fiet; integro anno arcae in constituto huic morae loco inspectabunt.

In exsequiis novendialibus duplex erigitur castellum; alterum in medio Canonicorum Chori, et hoc minus; alterum in media basilica, et hoc ingens. Apud primum omnia ad sextum usque diem; septimo ad alterum sollemnia traducuntur, in quo excelsiora picta sunt acta Pontificis, multitudo cereorum ferme innumereabilis, simulacra, inscriptiones, et vix encleanda quamplurima. Supremi vero tres dies sollemnitate maxima distinguuntur. Cardinalis celebrans, — quatuor Collegis assistentibus pariter Pontificali modo indutis, insignibus mitra, et ceteris, quae Eminentissimis Viris sollemniter celebrantibus in more sunt, — sacrificio peracto, ad castrum doloris absoluturus accedit. Ascendit una cum assistentibus per scalam usque ad primum ordinem, seditque in faldistorio medius, coram altari chori, in castellum funebre conversus, contra crucem, quam sustentat Diaconus. Quatuor Purpurati pariter iuxta quatuor angulos eodem in ordine, paratis iam in sedilibus morantur. Responsoria postquam cecinere musici, quinque peraguntur absolutiones; quisque enim sua vice Cardinalis absolvit, iuxta ritum in Caerimoniali Episcoporum praescriptum, ubi de Summorum Pontificum exsequiis agitur.

Nono autem die orator, ad hoc electus in Congregatione ex praeparatoriis ad Conclave, ex opportuno suggestu super gradus altaris a cornu Evangelii orationem funebrem ad laudem et recordationem defuncti pronunciat.

Hic exsequiarum finis, quarum impendia subit sive Apostolica domus, sive Vaticanum Capitulum, sive uterque parte conducti.

SPONSOR: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, Iurisconsultus.

ROMAE — Ex officina Pacis Phil. Caggiani.

(1) Praecordia vero Leonis PP. XIII in templum SS. Vincentii et Anastasii delata sunt.